

KAVRAMSAL MAKALE

Ankara'nın Kongre Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir İnceleme

Nail İLBEY, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, e-posta: nail.ilbey@gazi.edu.tr

Prof. Dr. Yasin Boylu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Ankara, e-posta: yasin@gazi.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4226-232X>

Öz

Dünya turizm gelirlerinin yüzde 30'nun kongre turizminden elde edilmesi turizm sektörü içerisinde kongre turizmine dikkatleri yoğunlaştırmıştır. Türkiye, kongre turizmi alanında dünyada 19, Avrupa'da 11. sırada yer almaktadır. Ankara'da ise kongre turizmi yeni sayılmaktadır. Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği (ICCA) istatistiklerine göre Ankara, ev sahipliği yaptığı 10 uluslararası kongre ile 2014 yılında dünyada 223, Avrupa'da ise 119. sıradadır. Bu çalışmanın amacı, alanyazın ve istatistiksel tarama yoluyla kongre turizminin kapsamını belirlemek, istatistiki verileri dünya, Türkiye ve Ankara özelinde toplayarak, Ankara'nın bu konudaki durum tespitini yapmak ve şehrin potansiyeline ilişkin verileri ortaya koyarak, önerilerde bulunmaktır. Çalışmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda Ankara'daki turizm paydaşlarına bazı önerilerde de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kongre, Uluslararası Kongre, Kongre Turizmi, Ankara.

Makale Gönderme Tarihi: 19.09.2018

Makale Kabul Tarihi: 02.12.2018

Önerilen Atıf:

İlbey, N. ve Boylu, Y. (2018). Ankara'nın Kongre Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir İnceleme, *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 2(6):62-80.

© 2018 Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi.

CONCEPTUAL PAPER

A Study on The Potential of Congress Tourism in Ankara

Nail İLBEY, Ankara Hacı Bayram Veli University, Graduate Education Institute, Ankara, e-mail: nail.ilbey@gazi.edu.tr

Prof. Dr. Yasin Boylu, Ankara Hacı Bayram Veli University, Tourism Faculty, Ankara, e-mail: yasin@gazi.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4226-232X>

Abstract

Because 30% of the world's tourism income is gained from congress tourism, congress tourism attracted the attention in the tourism sector. Turkey is 19th in the World, 11th in Europe in the congress tourism sector. Congress tourism is assumed to be new in Ankara. According to the statistics of ICCA (International Congress and Convention Association), Ankara ranks as 223rd in the World and 119th in Europe with the 10 international congress it hosted in 2014. The purpose of this study is to identify the scope of congress tourism and to gather the data relating to these along with the World, Turkey and Ankara perspective, to make an assessment depending on the potential of Ankara and to state several suggestions by the method of literature review and statistical survey. In the light of the results obtained, suggestions have been put forward for tourism shareholders in Ankara.

Keywords: Congress, International Congress, Congress Tourism, Ankara.

Received: 19.09.2018

Accepted: 02.12.2018

Suggested Citation:

İlbey, N. and Boylu, Y. (2018). A Study on The Potential of Congress Tourism in Ankara, *Journal of Management, Economic and Marketing Research*, 2(6):62-80.

© 2018 Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi.

GİRİŞ

Tarihi seyir içinde kongreler incelendiğinde, insanlığın başlangıcından itibaren toplantıların da var olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Ayman, 2013). Dünyada büyük bir ivme ile yaygınlaşan küreselleşme, ekonomi, teknoloji, özelde ise medya ve haberleşmedeki hızlı gelişmeler, sürekli kendini yenileyen insanın da bilgi paylaşımına duyduğu ihtiyacın artmasını beraberinde getirmektedir (Özdemir, 2014). Hızla gelişen ve büyüyen sektörler arasında yer alan turizm sektörü de kendi içinde çeşitlenmekte, insanların yeni ihtiyaçları kapsamında yeni turizm dalları sektörde gelir getirici rol oynamakta, bu turizm dalları incelendiğinde ise özellikle son otuz yılda kongre, toplantı ve fuar turizminin belirgin bir şekilde öne planda yer almaya başladığı görülmektedir (Şengel vd., 2018).

Türkiye birinci sınıf otel konaklama hizmeti, tesis sayısı, başta hava ulaşımı bakımından dünyanın önemli kentlerine kolayca ulaşım, Avrupa'ya yakınlık, sahip olduğu tabii güzellikleri, aynı anda dört mevsimi yaşamaya uygun iklim koşulları ve ikamelerine nazaran maliyet avantajı ile kongre turizmi bakımında ideal bir destinasyon (Kongre Turizmi Sektör Raporu, 2012) olmasına rağmen, kongre turizminden aldığı pay sahip olduğu bu temel kaynak ve çekiciliklerle orantısız bir şekilde düşük olduğu düşünülmektedir (Arslan, 2008).

Çok eski zamanlara dayandığı kabul edilen kongre turizminin önemi, Türkiye ve Ankara açısından oldukça geç anlaşılmıştır denebilir. Amerika'daki ilk kongre bürosu "Detroit Metro Kongre ve Ziyaretçi Bürosu" Detroit'te 1895'te kurulmuşken, Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun 2014'te faaliyete geçmiş olması dikkat çekicidir (Gülbahar, 2006). Ankara'da kongre turizminin ilk kez ele alınması ve kamu tarafından da hedef olarak belirlenmesi, Ankara İl Turizm Müdürlüğüne 1997 yılında yayınlanan "2000'li Yıllara Girerken Ankara'da Turizm" konulu konferans ve bunun sonucunda hazırlanan kitapçık ile olmuştur (Enes, 2013). Diğer taraftan, kongre turizminde önde gelen ülkelerin çoğunda, şehir bazında gelişmişliğin başkentlerle birlikte, havayolu düğüm noktası ve metropol olan şehirlerde ya da turizm anlamında cazibe merkezi olan destinasyonlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun istisnasını Ankara oluşturmaktadır. Başkent olmasına rağmen kongre turizmi konusunda İstanbul, Antalya ve İzmir'in gerisinde kalan Ankara, kongre turizminde hak ettiği yerden uzakta olduğu söylenebilir. Dünya kongre turizmindeki güncel eğilimler, kişilerin yeni yerler görmeyi, maliyet açısından avantajlı ve ulaşım kolaylığına sahip destinasyonları tercih ettikleri yönündedir (Ersun ve Kahraman, 2009a). Türkiye'nin de bu eğilimlerde tarif edilen özelliklere sahip bir ülke olduğu, bu yönüyle kongre turizmini geliştirebilecek potansiyel ülkeler arasında yer aldığı söylenebilir. Bu kapsamda, cazibe merkezlerinin çeşitlendirilmesi ve yeni destinasyonların yaratılması noktasında, Ankara'nın potansiyel bir şehir olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada literatür ve istatistiksel tarama şeklinde kongre turizminin kapsamına giren organizasyonları belirlemek, bunlara ait verileri dünya, Türkiye ve Ankara özelinde toplayarak, Ankara'nın durum tespitini yapmak ve Ankara'nın potansiyeline ilişkin verileri ortaya koyarak, çeşitli önerilerde bulunulması amaçlanmıştır. Ankara ilinin kongre turizmi açısından kapasitesi belirlenirken, 5 ve 4 yıldızlı otellerden sadece kongre imkânı olanlar ile kurumların ve üniversitelerin kongre merkezleri dikkate alınmıştır.

1. KONGRE TURİZMİ VE ETKİLERİ

Kongre, insanların bilgilendirilmesi, fikir alışverişlerinde bulunması ve birbirleriyle tartışması gibi amaçlarla yapılan, bir veya daha fazla günle sınırlandırılmış ve konusu önceden belirlenmiş yurt içi veya dışında aynı ya da farklı meslek gruplarına sahip delegelerin bir araya gelmeleridir (Bertan, 2002). Kongre'nin kelime kökü ise Latince olup, "Congressus"dan

gelmekte ve "toplanma, buluşma" manasında kullanılmaktadır (Şengel vd., 2018; Çizel, 1999).

Alanyazına giren kongre turizmi gerçekte iki değişkenli bir turizm çeşididir. Burada birinci ve bağımsız değişken kongre olgusu iken, kongreden türeyen turizm hareketi de kongre turizmi olarak beliren ikinci ve bağımlı değişkendir. Artık dünyada kongre turizmi dendiği zaman, dar çerçevede sadece kongre amaçlı seyahatler kastedilmemekte, ayrıca fuar, seminer, vb. toplantı çeşitlerinin tamamı kongre turizmi kapsamı içinde yer almaktadır. Bundan yola çıkarak, daha kapsayıcı olması için "kongre turizmi" terimi yerine "toplantı turizmi" teriminin de kullanıldığı görülmektedir (Aymankuy, 2013).

Kongre turizmi, önemli bir turizm çeşidi olması nedeniyle genel olarak turizmden beklenen tüm etkileri bünyesinde bulundurmaktadır. Kongre turizminin etkileri diğer turizm çeşitlerine göre daha fazladır. Bunun nedeni ise kongre turizmüne katılan kişilerin gelir ve kültür seviyesinin normal turistlere oranla daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (Enes, 2013).

1.1. Kongre Turizminin Ekonomik Etkileri

Kongre turizminin gelişiminde ekonomik faktörlerin çok önemli rolü vardır. Kongre turizmi, herhangi bir sezona bağlı kalmadan yıl boyu organize edilebilmesi sayesinde turizm sezonunu tüm yıla yayabilir (Timor, 2011). Toplantı planlayıcılarına yönelik yapılan bir araştırmaya göre, bir katılımcının ortalama harcamasının 2.352 ABD \$ (Arber, 2008), yani kongre turizmüne konu olan bir katılımcının kişi başı harcama miktarı, kitle turizmüne katılan bir turistin üç katı kabul edilmektedir.

Yukarıdaki istatistiksel verilere göre, kitle turizmüne oranla çok daha fazla avantaj sağlayan kongre turizminin ekonomik etki alanları Aydın (1997), Çizel (1999), Dölalan (2008) ve Enes (2013) tarafından aşağıdaki başlıklar altında özetlenmektedir.

- * Kongre turizminin döviz kazandırıcı etkisi,
- * Delegationların yüksek miktardaki harcamaları,
- * Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
- * Diğer sektörleri sürüklenme etkisi,
- * Turizmin yoğun sezon dışına taşınması ve mevsimselliğin kaldırılması,
- * Şehirleşme sürecine olumlu katkıları,
- * Yerli halkın ve yerel yönetimlerin gelirini artırıcı etkisi,
- * Gelir dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi,
- * Kişi gelirlerinin artması,
- * Ödemeler bilançosu açıklarının kapatılması.

1.2. Sosyal ve Kültürel Etkileri Bakımından Kongre Turizmi

Her sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de olumlu ve olumsuz etki ve eleştiriler mevcuttur. Aydın (1997), kongre turizminin, kitle turizminin sosyo-kültürel yapı üzerindeki olumsuzluklarını, olumluya dönüştürme gücü mevcut olduğunu belirtmekte ve bunları aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

- * Negatif kültürel etkilenmenin minimum oluşu,

- * Ülke imajının gelişimi,
- * Bilimsel çalışmalara katkısı,
- * Şehir sakinlerinin kullanabileceği yeni tesislerin inşası,
- * Kültür ve sanat etkinliklerinin desteklenmesi,
- * Çevre kirliliğinin maliyetinin düşüklüğü.

2. KONGRELERİN SINIFLANDIRILMASI

Kongre ve kongre turizminin yalnızca kongreleri kapsamadığı, daha geniş bir anlam ifade ettiği düşünülmektedir. Kongre turizmi, kelime anlamının çok ötesine geçerek, daha geniş bir etkinlik çeşidini temsil etmekte; fuar, seminer, sempozyum, konferans vb. tüm etkinlikleri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Kongreler, amaç, düzenlenme yeri, katılımcı sayısı ve düzenlenme sıklığı gibi değişik kıstaslara göre sınıflandırılabilir (Timor, 2011). Kongrelerin sınıflandırılmasında değişik akademisyenlerin bakış açıları birleştirilerek oluşturulan Çizelge 1’de yapılan sınıflandırmalarda, ölçü olarak amaç, konu, düzenlendiği yer, katılımcı sayısı, düzenlenme sıklığı dikkate alınmıştır.

Tablo 1. Kongre/Toplantı Sınıflandırması

Amaç	Konu	Düzenlendikleri Yer	Katılımcı Sayısı			Düzenlenme Sıklığı
			0-50 arası	50-300	300 ve yukarı	
Politik	Bibliyografi, doküman, basın	Uluslararası toplantılar	Seminerler	Genel kurullar	Kongreler	Olağan toplantılar
Bilgi alışverişi	Din, etik	Ulusal toplantılar	Kologyumlar	Konferanslar	Genel kurullar	Yıllık toplantılar
Eğitim	Sosyal bilimler, hümanist çalışmalar	Bölgesel toplantılar	Çalışma grup toplantıları	Sempozyumlar		İki yıllık toplantılar
Ekonomi	Uluslararası ilişkiler		Tartışmalar	Kologyumlar		
	Politika		Komisyon toplantıları	Zirve		
	Hukuk, kamu idaresi		Yuvarlak masa toplantıları			
	Sosyal yaşam seviyesi		Panel			
	Meslekler, işverenler		Panel toplantıları			
	Ekonomi, finans		Denetim kurulu Toplantıları			
	Ticaret, sanayi					
	Tarım					
	Ulaşım, seyahat					
	Teknoloji					
	İlim,					
	Sağlık					
	Eğitim					
	Sanat, radyo, sinema					
	Spor, eğlence					

Kaynak: Tavmergen ve Aksal, 2004; Enes, 2013 ve Aymankey, 2013'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

3. KONGRE TURİZM MERKEZLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Dünyadaki birçok ülke süratle kongre turizm merkezi haline gelebilmek maksadıyla yoğun çaba sarf etmektedir. Çünkü kongre turizminin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan büyük avantajları genel kabul görmektedir. Ancak, bir şehrin veya ülkenin kongre turizm merkezi olabilmesi için bazı konularda bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bunlardan biri veya birkaçındaki eksiklik planlayıcı ve katılımcıların seçimini olumsuz etkileyebilmektedir.

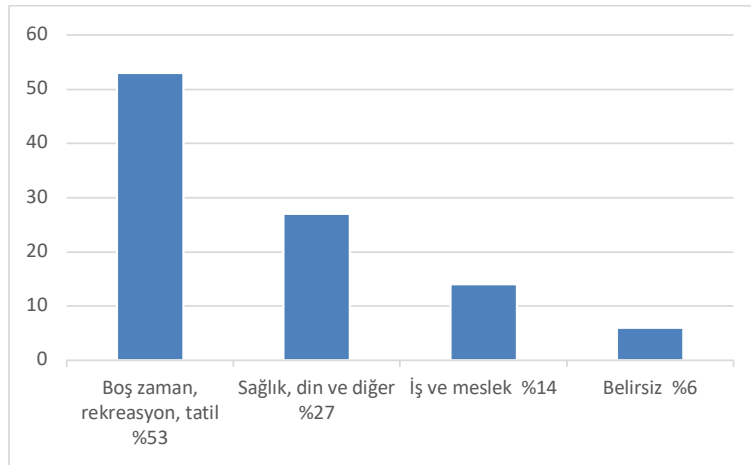
Aydın (1997), kongre yapılacak ülke ve şehrin seçiminde önem arz eden yedi kriteri; Çekici Destinasyon, Coğrafi Konum ve İklim, Modern ve Rahat Konaklama Tesisleri, Düzenli Ulaşım İmkânları, İletişim, Güvenlik, Kongre ve Toplantı Salonlarının Yeterliliği olarak belirlemiştir. Diğer taraftan Dölalan (2008) ise, kongre turizminde turistik ürün arzının temel unsurlarını Tabii Kaynaklar, Altyapı, Üstyapı, Ulaşım ve Ulaştırma Sistemleri, Konuk Ağırılama İmkânları olarak beş başlık altında toplamıştır. Ayrıca bir bölgenin ne derece önemli bir destinasyon olduğunun belirlenmesinde; Çekicilik, Ulaşılabilirlik ve Yararlılık özelliklerinin en önemli üç unsur olduğunu ifade ederek, buna dördüncü madde olarak Özel Hizmet Sunan Mekan ve Birlikleri ilave etmiştir.

4. KONGRELER VE TÜRKİYE

Bertan (2002), kongre turizminin bir pazar haline gelmesine ve tüm ülkelerin dikkatini çekmesine götüren etkenleri; başta havayollarında olmak üzere ulaşımdaki gelişmeler ve maliyetlerde düşüş, konaklama sektöründeki ilerlemeler, kongre bürolarının açılması ve etkinlikleri, kongre teknolojisindeki gelişmeler, kongrelerin turistik bir ürün paketi haline getirilmesi, kongre masraflarının büyük kısmının temsil edilen kuruluşlarca karşılanması, yüz yüze bilgi paylaşım ihtiyacının artması, yerel, ulusal ve uluslararası alanda ortak amaç için çalışan grupların bir araya gelme istekleri ile ulaşımda hız, konfor ve güvenliğin, günlük yaşamda boş zamanın ve kişisel gelirlerin artışı şeklinde ifade etmektedir.

Dünyadaki yabancı turist sayısının turizme katılmasında amaçları oransal olarak Grafik 1’de gösterilmiştir. Dünyadaki yabancı turistlerin % 14’ü iş ve mesleki gereklerle yani kongre, toplantı, fuar, sergi, iş gezisi vb. maksatlarla seyahat etmektedirler. Bu oran gelişen kongre turizminin boyutlarını göz önüne sermektedir.

Grafik 1. Turizm Hareketlerin Amaç Bakımından Oransal Bölünümü

Kaynak: UNTWO Tourism Highlights, 2015

Tablo 1. Toplantı Sayıları (1963–2012)

Beş Yıllık Periyotlar	Beş Yıllık Toplantı Sayıları
1963–67	1,795
1968–72	2,695
1973–77	4,057
1978–82	5,977
1983–87	8,585
1988–92	12,260
1993–97	16,861
1998–2002	25,535
2003–07	40,823
2008–12	54,844
Toplam	173,432

Kaynak: <http://50years.iccaworld.com>**Tablo 2. Ülkeler Bazında Toplantı Sayıları**

S	Ülke	63-67	68-72	73-77	78-82	83-87	88-92	93-97	98-02	03-07	08-12
1	ABD	173	278	422	663	984	1,320	1,784	2,560	3,519	4,277
2	Almanya	146	220	318	485	693	816	959	1,478	2,299	3,091
3	İspanya	51	79	125	165	283	501	635	1,080	1,820	2,523
4	İngiltere	169	238	342	509	596	798	1,028	1,430	1,958	2,381
5	Fransa	153	209	307	388	531	833	971	1,333	1,897	2,338
6	İtalya	108	132	178	252	437	588	771	1,227	1,814	2,199
7	Çin	-	-	1	5	52	146	232	440	1,159	1,685
8	Japonya	61	82	130	197	309	528	710	932	1,297	1,591
9	Brezilya	14	15	60	85	135	203	267	530	972	1,534
10	Hollanda	92	122	169	244	336	540	651	843	1,159	1,489
11	Kanada	32	63	145	218	354	439	571	815	1,100	1,405
12	Avusturya	79	68	126	159	209	317	404	505	1,015	1,305
13	İsviçre	76	108	154	216	270	341	366	558	944	1,245
14	Avustralya	19	45	72	98	176	304	488	791	995	1,140
15	Portekiz	12	22	18	50	99	169	271	457	817	1,117
16	Kore	4	10	18	35	66	122	219	410	762	1,103
17	İsveç	68	75	108	157	259	367	411	658	834	1,102
18	Belçika	52	77	100	176	229	278	373	478	708	1,004
19	Arjantin	14	33	42	47	92	132	182	309	532	938
20	Meksika	28	56	66	102	86	120	227	386	703	873
	Diğerleri	444	763	1,156	1,726	2,389	3,398	5,341	8,315	14,519	20,504
	Toplam	1,795	2,695	4,057	5,977	8,585	12,260	16,861	25,535	40,823	54,844

Kaynak: <http://50years.iccaworld.com>

Uluslararası Toplantı ve Kongreler Birliği (ICCA) ile Uluslararası Kongre Büroları Birliği (UIA), dünyadaki kongre ve toplantı etkinliklerini her yönüyle izlemektedir. Bu kuruluşlar, her yıl organize edilen kongre ve toplantıların dökümü, kongre ve konferanslarla ilgili bilgiler ve haber bültenleri gibi hizmetler vermektedirler (Arslan, 2008).

ICCA istatistiklerine göre; uluslararası toplantı sayısı her 5 yılda katlanarak % 10 oranında artmıştır. ICCA veri tabanına göre 1963–2012 yılları arasında dünyada 173.432 toplantı yapılmıştır. Bunların sadece % 1'i 1963–1967 yılları arasında yapılmışken, % 31,6'sı 2008–2012 periyodunda yapılmıştır. Söz konusu büyümenin ekonomik durgunluk dönemlerinde bile devam etmesi dikkat çekicidir. Tablo 1'de beş yıllık dönemler halinde 1962–2012 arasındaki toplantı sayıları verilmiştir.

Ülkeler bazında toplantı sayıları Tablo 2’de verilmiştir. 2013 Ağustos ayına kadarki verilerden görüldüğü üzere son 50 yılda ABD dünyanın en popüler uluslararası toplantı ve kongre destinasyonudur. Almanya, 15 yıldan fazla süredir ikinci sıradadır. ABD ve Almanya’nın alt sıralarında yer alan ilk 10 ülkeden son elli yılda yerini koruyabilen Fransa, İtalya ve İngiltere gibi çok az ülke vardır. En dikkat çekici büyüyen ülkeler ise Çin, Brezilya ve İspanya’dır.

Tablo 3. Şehirler Bazında Toplantı Sayıları

Sıra	Şehir	63-67	68-72	73-77	78-82	83-87	88-92	93-97	98-02	03-07	08-12
1	Paris	91	99	133	158	191	300	333	445	709	897
2	Viyana	65	48	81	105	129	210	258	331	695	875
3	Barselona	12	24	22	35	68	140	210	335	584	822
4	Berlin	23	24	44	71	105	160	202	313	596	772
5	Singapur	3	11	24	51	97	128	170	264	550	721
6	Londra	93	118	128	167	183	187	196	328	482	666
7	Amsterdam	32	50	79	91	113	187	229	297	442	612
8	Madrid	28	35	59	73	119	156	150	249	378	611
9	İstanbul	8	18	12	12	18	44	106	133	320	601
10	Pekin	-	-	-	3	38	95	154	209	478	598
11	Lizbon	10	11	14	30	59	100	158	246	433	569
12	Kopenhag	45	34	69	85	114	144	251	318	408	568
13	Prag	34	31	28	25	32	92	165	259	483	561
14	Seul	4	10	17	33	61	110	166	264	441	548
15	Brüksel	30	50	61	87	133	143	146	214	332	537
16	Stockholm	47	43	55	87	118	169	197	302	351	532
17	Budapeşte	17	36	29	62	103	166	244	264	445	526
18	Buenos Aires	4	24	33	35	70	94	115	195	342	524
19	Roma	44	43	38	56	88	106	148	232	367	509
20	Hong Kong	2	11	11	31	47	95	173	238	384	456
	Diğerleri	1,206	1,976	3,127	4,684	6,712	9,456	13,119	20,162	31,790	42,590
	Toplam	1,798	2,696	4,064	5,981	8,598	12,282	16,890	25,598	41,010	55,095

Kaynak: <http://50years.iccaworld.com/>

Türkiye’nin kongre pazarındaki yeri çok büyük olmasa da, özellikle İstanbul başta olmak üzere, İzmir, Antalya ve Ankara gibi yeterli alt ve üst yapıya sahip şehirler kongre turizmde önemli bir yere gelme potansiyeline sahiptirler. Türkiye’deki ilk kongreler 1969 yılında iki gün ara ile düzenlenen Dünya Uluslararası Kızılhaç Kongresi ve Dünya Ticaret Odaları Kongresi’dir. Uluslararası Dernekler Birliği’nin istatistiklerine göre Türkiye 19 uluslararası kuruluşun kongrelerine düzenli olarak ev sahipliği yapmaktadır. Ancak yapılan kongrelerin yüzde 85’i özellikle 1990 yılından sonra birçok kongreye ev sahipliği yapan İstanbul’dadır (Tavmergen ve Aksakal, 2004).

Türkiye’nin gerçek manada kongre turizmi olgusu ile karşılaşması HABİTAT II kongresinin 1995 yılında İstanbul’da yapılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu sayede, Türkiye ilk profesyonel kongre merkezi olan Lütfü Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı sahip olmuştur. HABİTAT II kongresi, çağdaş anlamda Türkiye’deki kongre turizmi için bir dönüm noktası olmuştur (Dölalan, 2008; Kongre Turizmi Sektör Raporu, 2012).

Türkiye, giderek büyüyen dünya turizm pazarı ile kongre ve toplantı turizmi pazarından büyüyen bir oranda pay almaya devam etmektedir. Son elli yıllık dönemde toplantı sayısına göre dünya sıralamasında ilk 20’de yer alamayan Türkiye, TUROFED 2014 turizm raporuna göre 2013 yılı rakamları kapsamında 18. sıraya yerleşmeyi başarmış, ancak ICCA 2015 verilerine göre 2014 yılında 19. Sıraya gerilemiştir. Tablo 4’te 2014 yılı sonu itibarıyla dünya sıralamasında uluslararası kongre sayısı bakımından ilk 20 ülke verilmiştir (2014 ICCA Statistics Report, 2016).

Tablo. Kongre Sayılarına Göre 2014 Yılı Dünya Sıralaması

Sıra	Ülke	Toplantı sayısı	Sıra	Ülke	Toplantı Sayısı
1	ABD	831	11	Avusturya	287
2	Almanya	659	12	Kanada	265
3	İspanya	578	13	Avustralya	260
4	İngiltere	543	14	İsveç	238
5	Fransa	533	15	Portekiz	229
6	İtalya	452	16	İsviçre	226
7	Japonya	337	17	Güney Kore	222
8	Çin	332	18	Arjantin	191
9	Hollanda	307	19	Türkiye	190
10	Brezilya	291	20	Belçika	187

Kaynak: <http://www.iccaworld.com/npps/presscentre.cfm>

Tablo 5'de 2014 yılı sonu itibarıyla dünya sıralamasında uluslararası kongre delege sayısı bakımından ilk 20 ülke verilmiştir (2014 ICCA Statistics Report, 2016).

Tablo5. Kongre Delege Sayılarına Göre 2014 Yılı Dünya Sıralaması

Sıra	Ülke	Delege sayısı	Sıra	Ülke	Delege Sayısı
1	ABD	365.338	11	Çin	127.997
2	İspanya	289.039	12	Brezilya	127.023
3	Almanya	264.156	13	Güney Kore	115.418
4	Fransa	233.075	14	İsveç	104.815
5	İngiltere	199.100	15	Avusturya	103.445
6	İtalya	175.400	16	Türkiye	95.377
7	Avustralya	151.808	17	Arjantin	79.599
8	Japonya	147.245	18	Meksika	77.663
9	Kanada	133.609	19	Malezya	71.157
10	Hollanda	133.105	20	Portekiz	71.157

Kaynak: <http://www.iccaworld.com/>

Tablo 6. Türkiye'nin Kongre Sayısı ile Dünya ve Avrupa Sıralaması (1999- 2014)

	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
Kongre sayısı	41	35	52	51	61	80	93	98	105	98	118	160	159	179	221	190
Dünya Sıralaması	33	34	31	34	31	31	27	28	25	28	25	20	23	21	18	19
Avrupa Sıralaması	19	20	17	19	18	18	16	17	16	18	16	12	13	12	10	11

Kaynak: <http://tr.icvb.org.tr/>

İstanbul Kongre ve Ziyaretçi bürosu tarafından oluşturulan, son 15 yıla ait Türkiye'nin uluslararası kongre sayıları ile Dünya ve Avrupa sıralamaları Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 5 ve Tablo 6'da görüldüğü gibi Türkiye, 2014 yılında 190 uluslararası kongre ile Avrupa'da 11, dünyada ise 19. sırada, 95.377 delege sayısı ile ise dünyada 16. Sıradadır.

Diğer taraftan Tablo-7’de görüldüğü gibi, ICCA istatistiklerine göre Ankara, ev sahipliği yaptığı 10 uluslararası kongre ile 2014 yılında dünya sıralamasında 223. sırada, Avrupa sıralamasında ise 119. sıradadır. Ankara bu sıralama ile 130 toplantıyla 8. sıradaki İstanbul’un, 30 toplantıyla 45. sıradaki Antalya’nın, 12 toplantıyla 108. sıradaki İzmir’in gerisinde yer almaktadır.

Tablo 7. Ankara’nın Uluslararası Toplantı Sayına Göre Dünya Sıralaması (2014)

Dünya Sıralaması			Avrupa Sıralaması		
Sıralama	Şehir	Uluslararası Toplantı Sayısı	Sıralama	Şehir	Uluslararası Toplantı Sayısı
221	Valletta	11	117	Valletta	11
222	Aberdeen	10	118	Aberdeen	10
223	Ankara	10	119	Ankara	10
224	Bakû	10	120	Gdansk	10
225	Bangalore	10	121	Leiden	10
226	Canberra	10	122	Mainz	10

Kaynak: <http://www.iccaworld.com/>

2013 yılı şehir istatistiklerine bakıldığında ise İstanbul 146 toplantıyla 8.sırada; 23 toplantıyla Antalya Abu Dhabi ile birlikte 103. sırada; 22 toplantıyla İzmir; Bergen, Dresden, Leipzig, Lille ve Lüksemburg ile birlikte 106. Sırada ve 12 toplantıyla Ankara 193. Sırada yer almıştır (TUROFED Türkiye Turizm Raporu, 2014). Ankara, 2014 yılında 2013 yılına oranla gerilmiştir. Türkiye’nin kongre turizminden 2013 yılında sağladığı gelir 2,5 milyar \$’a ulaşmıştır. Türkiye’nin 2013 yılında elde ettiği 32,3 milyar dolarlık toplam turizm geliri içinde kongre turizminin payı % 7,7 seviyesindedir (TÜRSAB Türkiye Kongre Turizmi Raporu 2013).

Tüm kongre, seminer, fuar ve iş gezileri baz alındığında ortaya daha büyük bir kongre pazarı çıkmaktadır. Dünyada 100 milyondan fazla kişinin bu çerçevede seyahat ettiği hesaplanmaktadır. Türkiye’ye bakıldığında, 2013 yılında 2,4 milyon kişinin iş amaçlı seyahate çıktığı dikkati çekmektedir. İş seyahatine çıkanların toplam içerisindeki payı da 4 yıl içerisinde % 4,9’dan % 6,1’e yükselmiş durumdadır (Tablo 8).

Tablo 8. Türkiye’ye Yapılan İş Seyahatleri

Yıl	Toplam ziyaretçi	İş amaçlı ziyaretçi	İş amaçlı ziyaretçinin payı
2009	31.972.407	1.577.508	% 4,9
2010	33.027.944	1.743.940	% 5,2
2011	36.151.328	2.134.625	% 5,9
2012	36.776.645	2.199.410	% 5,9
2013	39.707.956	2.427.553	% 6,1

Kaynak: TÜRSAB 2013 Türkiye Kongre Turizmi Raporu.

Tablo 9’da da görüldüğü gibi Türkiye’nin Akdeniz ve Ege kıyılarını tercih eden turistlerin ortalama kişi başı harcaması 750–800 ABD \$ seviyesindedir. Buna karşılık, kongre turizmi için Türkiye’ye gelen turistlerin ortalama kişi başı harcaması ise 2.000-2.500 ABD \$’dır. Kongre turisti, kitle turistinin 3 katı kadar para harcamaktadır (TÜRSAB, 2013)

Tablo 9. Kongre Turisti Harcama Kalemleri

		Harcama (\$)	Pay (%)
Turist-ortalama	TOPLAM	800	
Kongre turisti	Konaklama	750	30
	Ulaşım	750	30
	Gezi ve eğlence	500	20
	Yiyecek-içecek	500	20
	TOPLAM	2.500	100

Kaynak: TÜRSAB, 2013

Uluslararası kongreleri yoğunlaştığı aylara göre incelendiğinde kongre turizminin turizm sezonunu uzatıcı özelliği daha rahat anlaşılmaktadır. Tablo 10'a göre "Nisan, Mayıs, Haziran" ayları ile "Eylül, Ekim, Kasım" ayları kongrelerin en yoğun olduğu aylardır. Bu sayede, turizm sezonunun başlangıç ve bitiş tarihleri uzatılarak sezonun daha geniş bir zaman dilimine yayılması sağlanmaktadır (Enes, 2013). Ankara açısından durum değerlendirildiğinde, kongre turizmi açısından en yoğun ayların sırasıyla Kasım, Eylül, Ekim, Mayıs ve Nisan ayları olduğu görülmektedir (Dölalan, 2008).

Tablo 10. Uluslararası Toplantıların Aylara Göre Dağılımı

AYLAR	%	AYLAR	%
Ocak	3,55	Temmuz	7,41
Şubat	4,16	Ağustos	7,05
Mart	6,61	Eylül	13,51
Nisan	9,32	Ekim	11,38
Mayıs	10,93	Kasım	9,62
Haziran	12,56	Aralık	3,90

Kaynak: (Enes, 2013)

5. ANKARA'NIN KONGRE TURİZMİ POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ankara'nın başkent olmasına rağmen yukarıda bahsedildiği gibi 12 toplantıyla dünyada 223. sırada yer almıştır. Bu durum coğrafi ve stratejik bakımdan önemli bir konumda yer alan Ankara'nın bu derece geri sıralarda yer alması doğal olarak potansiyelin kullanımına ve ortaya çıkarılmasına yönelik problemleri akla getirmektedir. Öncelikle Ankara'nın kongre turizminin potansiyelinin ortaya konmasının gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak Aydın'ın (1997) ortaya koyduğu kongre turizm merkezlerinin taşınması gereken özellikler esas alınarak Ankara ili değerlendirilmiştir.

a. Ankara'nın coğrafi yapısı ve iklimi, genel itibarıyla kongrelerin yoğunlaştığı dönemlerde engel teşkil edebilecek bir karakterde değildir. Kış aylarının karlı ve nispeten soğuk olmasının, kongre delegelerinin kış turizm merkezleri ile termal merkezlerden faydalanmaları için uygun bir ortam yarattığı söylenebilir.

b. Ankara'nın temel kaynak ve çekicilikleri kısıtlı olmakla birlikte, tarihi eserler açısından önemli bir şehir olduğu; Hitit, Frigya, Roma, Selçuk, Bizans ve Osmanlı çağlarına ait çok sayıda tarihi eser ve kalıntıların yanında Hattuşaş, Gordion yörelerinin de kongre öncesi ve sonrası turlarda gezilebilecek önemli merkezler arasında sayılabileceği; müzeler bakımından da iyi seviyede sayılabileceği; Kapadokya'ya yakınlığının bir avantaj yaratabileceği ve kongre turizmi

bakımından destinasyon olarak yeterli olabileceği değerlendirilmektedir.

c. Ankara'da halen Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli olarak genel toplamda 335 konaklama tesisinde 33.869 yatak bulunduğu, dört ve beş yıldızlı otellerin sayısı ve yatak kapasitesinin yeterli düzeyde olduğu kıymetlendirilmektedir.

d. Ankara'nın kara ve demiryolu bakımından Türkiye'de bir düğüm noktası teşkil ettiği ve Türkiye'nin her yerine kolay ulaşım imkânı sağladığı; ancak kongre turizminde büyük öneme sahip havayolu ulaşımı bakımından modern bir havaalanına sahip olmasına rağmen, düğüm noktası olamadığı ve İstanbul'un gölgesinde kaldığı; yabancı ülkelere direkt uçuşların azlığının en önemli dezavantajı oluşturduğu kıymetlendirilmektedir.

e. Türkiye'de, telefon, telgraf, televizyon, radyo, internet vb tüm haberleşme ve iletişim imkânlarının ve altyapısının dünya standartlarında kullanıldığı; Türkiye'de son olarak cep telefonu ve internet teknolojisinde 4.5G altyapısının tamamlanarak kullanıma başlanması iletişim açısından kongre turizmi delegeleri için yeterli iletişim imkânı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

f. Ankara'nın başkent olması, birçok askeri karargah ve birlikleri barındırması ve kişi başına düşen polis ve jandarma sayısının daha fazla olması nedeniyle, her ne kadar yaşanan terör olayları geçici bir güvensizlik ortamı yaratsa da kongre turizmi açısından başta İstanbul olmak üzere diğer illere nazaran daha güvenli bir ortam sağladığı söylenebilir.

g. Ankara'nın kongre ve toplantı salon kapasitesini incelenirken beş ve dört yıldızlı otellerle, diğer kongre merkezleri incelenmiştir. Verilere otellerin ve kongre merkezlerinin internet web siteleri tek tek incelenerek ulaşılmış, yeterli bilgi bulunamaması halinde yüz yüze görüşme veya telefon edilerek bilgiler şifahi olarak alınmıştır.

Ankara'daki araştırmaya dâhil edilen 27 beş yıldızlı otelin toplam oda sayısı 5605, araştırmaya dâhil edilen dört yıldızlı 36 otelin toplam oda sayısı 3070; beş yıldızlı otellerin toplam salon sayısı 252, dört yıldızlı otellerin toplam salon sayısı 140; beş yıldızlı otellerin ağırlayabilecekleri delege sayısı 58.906, dört yıldızlı otellerin ağırlayabilecekleri delege sayısı 19.469'dur. Ankara'daki araştırmaya dâhil edilen 13 kongre merkezinin tahmini ağırlayabileceği delege sayısı ise 34.150 kişidir. Halen Ankara'da 616 faal seyahat acentesinden 30 acente kongre organizasyonu alanında faaliyet göstermektedir.

Bu veriler ışığında Ankara'nın kongre turizmi potansiyelinin; 27 beş yıldızlı otel, 36 dört yıldızlı otel ile 13 kongre merkezi; bunlarda mevcut 8.675 oda (yaklaşık 18000 yatak), 112.525 kişilik 450 değişik boyutta salon ile 30 acenteyi kapsadığı belirlenmiştir. Bu kapasiteye dayanarak, Ankara'nın hem yeterli ve kaliteli konaklama tesislerine, hem de yeterli ve modern kongre imkânlarına sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu büyüklükteki bir kapasiteye sahip olmasına ve başkent, eğitim, sağlık ve idarenin merkezi olmasına rağmen, Ankara'nın uluslararası kongre turizmden aldığı pay kapasitesiyle orantılı olmadığı değerlendirilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turizm sektörü içerisinde kongre turizminin giderek daha çok önem kazandığı da bir gerçektir. Kongre, fuar ve toplantı turizminin gelecekte yıllarda büyük bir ivme ile büyüyeceği kabul edilmektedir. Son yıllarda sektördeki gelişmeler özellikle Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısına bakıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Yabancı ziyaretçi sayısı bakımından dünyada altıncı sıraya kadar yükselen Türkiye'nin, toplam turizm geliri de artmakta, ancak dünyada ilk on sıraya girememektedir. Bu durum Türkiye'ye gelen turistlerin kişi başı harcama miktarının azlığından ve ucuz destinasyon imajından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye'nin bu derece yüksek yabancı ziyaretçi sayısına ulaşmasında, elbette kaliteli konaklama tesislerine, gelişmiş ulaşım ve haberleşme ağına, Avrupa'ya mesafe olarak yakın olmasına, doğal zenginliklerine, uygun iklim koşullarına sahip olması etkilidir. Ancak Türkiye'nin, kongre turizmi alanında, sayılan avantaj unsurlarını ve potansiyelini tam olarak kullanamadığı ve kongre turizminden aldığı payın arzulan seviyenin aşağısında kaldığı değerlendirilmektedir.

Konuya şehirler bazında bakıldığında ise kongre turizminde söz sahibi durumuna gelen ülkelerin çoğunda, şehir bazında gelişmişliğin başkentlerle birlikte, havayolu düğüm noktası ve metropol olan şehirlerde ya da turizm anlamında cazibe merkezi olan destinasyonlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Ancak bu durumun istisnası sayılabilecek şehirler arasında Ankara başta gelmektedir. Başkent olmasına rağmen kongre turizmi konusunda İstanbul, Antalya ve İzmir'in gerisinde kalan Ankara'nın, kongre turizminde hak ettiği yerden uzakta olduğu söylenebilir.

Dünyada kongre katılımcılarının kültür seviyelerinin de yüksek olmasına bağlı olarak, yeni ve cazip destinasyonları ziyaret etmek istedikleri, maliyet avantajı sağlayan destinasyonları tercih etme eğiliminde oldukları görülmektedir. Türkiye'nin de bu eğilimlerde tarif edilen özelliklere sahip bir ülke olduğu, bu yönüyle kongre turizmini geliştirebilecek potansiyel ülkeler arasında yer aldığı; cazibe merkezlerinin çeşitlendirilmesi ve yeni destinasyonların yaratılması noktasında, Ankara'nın potansiyel bir şehir olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, büyük bir kapasiteye sahip ve başkent, eğitim, sağlık ve idarenin merkezi olmasına rağmen, Ankara'nın uluslararası kongre turizminden aldığı payın kapasitesiyle orantılı olmadığı değerlendirilmektedir. Ankara'nın kongre turizm kapasitesini tam olarak kullanamamasının nedenleri araştırıldığında ise aşağıdaki problemler ortaya çıkmaktadır.

- * Çekici destinasyon ile hava ulaşım imkanları kriterleri açısından Ankara'nın eksikliklerinin bulunması,
- * Başta termal, kış ve kültür turizmi olmak üzere alternatif turizm çeşitleri açısından büyük bir potansiyele sahip olmasına ve Kapadokya gibi destinasyonlara yakınlığına rağmen, şehir imajının ve markasının yaratılamamış ve tanıtımının yapılamamış olması,
- * Türkiye'nin genel problemi olan yabancı dil eğitimi ve yabancı dil bilen insan sayısının azlığı,
- * Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kurulmasında (2014) geç kalınmış olması.

Ankara, kongre turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ankara'nın altyapı ve üst yapısının mevcut durumu ile yıllık 10 olan uluslararası kongre sayısının daha fazlasına ev sahipliği yapabileceği düşünülmektedir. Mevcut potansiyelin, yukarıdaki sorunların çözülmesini sağlayarak, ekonomik getiriye dönüştürülmesi amacıyla oluşturulan öneriler aşağıda sunulmuştur.

- * Ankara'nın kongre şehri imajı ve markasının yaratılması için yoğun bir tanıtım ve reklam kampanyası düzenlenebileceği,
- * Ankara'nın kongre turizm kapasitesinin, salon, kapasite, otel, oda ve yatak sayıları bakımından, Kültür ve Turizm Bakanlığı veya Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosu tarafından tespit edilebileceği ve güncel bulundurulabileceği, bunun internet sayfalarında kolayca ulaşılacak şekilde yayınlanabileceği,
- * İnternet üzerinden Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun kolay ulaşılabilen bir web sayfası hazırlanabileceği ve etkinliğinin artırılabilceği,

- * Ankara Kongre ve Ziyaretçi Bürosunun uluslararası kongre fuarlarına daha sıklıkla katılabileceği,
- * Kongre turizmi konusunda teşvikleri de içeren yasal mevzuat hazırlanabileceği,
- * Üniversitelerin uluslararası kongre düzenlemeleri konusunda teşvik edilebileceği,
- * Kongre delegelerine kongre dışındaki zamanları için, yarım günlük veya tam günlük paket turlar oluşturulabileceği, tanıtımlarda bu turların da kullanılabilmesi,
- * THY başta olmak üzere, yerli havayollarının Ankara kalkışlı yurtdışı uçuşlarını artırması konusunda Hükümet nezdinde tedbirler geliştirilebileceği,
- * Turizm sektöründe yabancı dil bilen personel istihdamını artırmak maksadıyla, turizm eğitiminde hazırlık sınıfı uygulamasının yaygınlaştırılabileceği,
- * Ankara’da yeni inşa edilen temalı parkın şehir tanıtımında yoğun olarak kullanılarak, kongre delegelerinin aileleri ile gelebileceği bir şehir imajı yaratılabileceği,
- * Gelişmiş ülkelerde yaygın olan kayak gibi spor dallarının icra edilebileceği alanlara yatırım yapılabileceği ve teşvik edilebileceği, özelde Elmadağ Kayak Merkezinin geliştirilebileceği ve tanıtımın yoğun olarak yapılabileceği,
- * Sağlık turizmi ve kişisel rahatlama bakımından önem arz eden ve kültür düzeyi yüksek kişilerin daha çok tercih edebileceği termal turizm üzerinde durulabileceği, Ankara’nın termal zenginliklerinin tanıtımlarda vurgulanabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Arber, E. (2008). Türkiye’de Kongre Turizminin Sorunları ve Çözüm Önerilerine Yönelik Bir Alan Araştırması. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, K. (2008). Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkânları. İstanbul Ticaret Odası. 2008-34, s.1 (<http://www.ito.org.tr/itoyayin/0001114.pdf>) (Erişim Tarihi: 26.03.2015).
- Aydın, Ş. (1997). Kongre turizmi ve Türkiye’nin Kongre Turizmi Potansiyeli (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aymankuy, Y.(2013). *Kongre Turizmi ve Fuar Organizasyonları*. Detay Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- Baytok, A., Soybalı, H. ve Emir, O. (2010). Destinasyonların Toplantı Turizmi Amaçlı Pazarlanmasında Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının Rolü: İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Bertan, S. (2002). Uluslararası turizm yönelimi içinde kongre turizminin eğitime etkileri ve Ankara’da bulunan otel işletmelerindeki kongre salonlarındaki ölçütlerin değerlendirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çizel, B. (1999). Kongre Turizmi, Kongre Organizasyonu ve Antalya Bölgesinin Kongre Turizmi Potansiyeli, Sorunları ve Gelecekteki Beklentilerine Yönelik Bir Araştırma (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Dölalan, G. (2002). Ankara’da Kongre Turizmi: A Grubu Seyahat Acentelerinin Bakış Açlarına Yönelik Bir Araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Enes, K. (2013). Ankara'nın Kongre Turizmi Potansiyeli. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ersun, N. ve Arslan, K. (2009). Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Kapadokya Bölgesinde Kongre Turizmini Geliştirme Olanakları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 34, Temmuz-Aralık 2009.
- Gökalp, L. (2014). Erken Cumhuriyet Dönemi (1930-1940) Orta Anadolu Bölgesi Türk Kazıları ve Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, Cilt 7, Sayı 34.
- Gözübüyük, K. (2017). Kongre Turizmi ve Güvenlik: Bozok Üniversitesi, II. Uluslararası Bozok Sempozyumu: Yozgat'ın Turizm Potansiyelleri ve Sorunları Bildiri Kitabı, s.46-57.
- Gülbahar, M. O. (2007). Bilgi Toplumu ve Küreselleşmenin Şekillendirdiği Kongre Turizminin Türkiye'deki Durumu (İstanbul Örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, S. S. (2014). Kongre ve Toplantı Otellerinin Rekabet Stratejileri: İzmir Örneği. VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi. 04-05 Nisan 2014, Kuşadası, s.473-474.
- Şengel, Ü., Zengin, B., Şengel, T. ve Işkın, M. (2018). Kongre ve Fuar Organizasyonlarının Turizm Sektörüne Etkileri: EMİTT örneği, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7(1), 4-18.
- Tavmergen, İ. P. ve Aksakal, E. G. (2004), *Kongre ve Toplantı Yönetimi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Timor, A.N. (2011). Uluslararası Kongre Turizmi: Dünyadaki ve Türkiye'deki Durumu. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 6(3),125.
- ICCA (2013). A Modern History of International Association Meetings 1963-2012.s.12-28. (<http://50years.iccaworld.com>) (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- ICCA (2016), ICCA Statistics Report 2014. S.13 (<http://www.iccaworld.com/npps/presscentre.cfm>) (Erişim Tarihi: 14.03.2016)
- TUROFED (2014). Türkiye Turizm Raporu. s.4,54,55. (<http://www.turofed.org.tr/PDF/DergiTr/TurizmRaporu-TUROFED%20RAPOR.pdf>) (Erişim Tarihi: 12.03.2016)
- TÜRSAB (2013). Türkiye Kongre Turizmi Raporu. s.3-9 (www.tursab.org.tr/.../tursab-kongre-turizmi-raporu_10567_3600521.doc) (Erişim Tarihi: 09.03.2016)
- UNTWO (2014). Tourism Highlights 2015. s.2,6 (<http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights-2015-edition>) (Erişim Tarihi: 07.04.2018)
- <http://www.ankarakulturturizm.gov.tr> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77839/roma-tiyatrosu.html> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://www.ankararehberi.com/kazan-koyler.html> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://ankaragezirehberi.blogspot.com/p/ankara-antik-kentler-ve-eserler.html> (Erişim Tarihi:23.06.2018)
- <http://ankara.yerelnet.org.tr> (Erişim Tarihi: 11.04.2016).
- http://ankara.yerelnet.org.tr/il_ulasim_bilgileri.php?iladi=ANKARA (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.ankarakulturturizm.gov.tr/TR,153154/2015-yil-sonu-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)

- <http://www.akarhotel.com.tr/#contact> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.akarhotel.com.tr/> (Erişim Tarihi: 19.05.2016)
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77764/muzenin-tarihcesi.html> (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- <http://www.anemonhotels.com/toplanti-ve-etkinlikler.aspx> (Erişim Tarihi: 18.05.2016)
- <http://www.anfa.com.tr/tr/20/p/fuar-ve-kongre-merkezi-teknik-bilgileri> (Erişim Tarihi: 05.06.2016)
- http://www.ankarakalesi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=16&Itemid= (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- [http://www.ankarakulturturizm.gov.tr /TR,152964/ arkeolojik-degerler.html](http://www.ankarakulturturizm.gov.tr/TR,152964/ arkeolojik-degerler.html) (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- <http://ankara.metropolitanhotels.com.tr/toplanti-ve-organizasyon> (Erişim Tarihi: 17.05.2016)
- http://www.angoraotel.com.tr/tr/toplanti_kongre.html (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.ankaraplazahotel.com/TR/Genel/Kisa.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF503C745FE48C7FDA> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.ankararoyal.com.tr/toplantilar.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.anadoluhotels.com/hakkimizda> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.atakosk.com.tr/page/tr/33/Hakkimizda> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://baskentogretmenevi.meb.gov.tr/genel.htm> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.bera.com.tr/ankara/toplanti-ve-ziyafet.html> (Erişim Tarihi: 18.04.2016)
- <http://www.bilkentotel.com.tr/tr/kongre/salonkapasite.php> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.buyukhanliparkhotel.com/files/meeting/salonplan.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.cassielhotel.com.tr/toplanti-organizasyon#> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.classhotel.com.tr/> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://congresium.com/> (Erişim Tarihi: 18.05.2016)
- <http://www.cpankara.com.tr/Toplanti.aspx> (Erişim Tarihi: 11.05.2016)
- <http://www.dedeman.com/otel-ankara/dedeman-ankara/toplanti-etkinlikler.aspx> (Erişim Tarihi: 17.05.2016)
- <http://www.demontiotel.com/toplanti-etkinlik/> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.dhmi.gov.tr/istatistik.aspx> (Erişim Tarihi: 08.04.2016)
- <http://www.divan.com.tr/divan-ankara/toplanti> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.divan.com.tr/divan-cukurhan/toplanti> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.dogaresidence.com/TR/belge/1-4/toplanti--ziyafet.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://e-imo.imo.org.tr/Portal/Web/IMO.aspx?WebSayfaKey=567> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.etimesgut.bel.tr/korkutata/fuaye-ve-sergi-salonu.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://www.gaziparkhotel.com/anasayfa> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)

- <http://www.geziyazisi.net/julian-sutunu-ve-roma-sokagi> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://grandankara-tr.rixos.com/toplanti-konferans/detay/TOPLANTI/11/20/0> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.gordionhotel.com/toplanti-salonlari> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://www.gurkenthotel.com/toplanti.asp> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://hiltongardeninn3.hilton.com/en/hotels/turkey/hilton-garden-inn-ankara-gimat-ANKGIGI/event/roomcharts.html> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- https://hotelhouston.com.tr/toplanti_salonu (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://www.hotelickale.com/images/Hotel-Ickale-Catalog.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.hicukurambar.com/tr/etkinlik-organizasyon/toplanti> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- http://www.hiankara.com/dosyalar/foy_2.jpg (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://www3.hilton.com/en/hotels/turkey/ankara-hiltonsa-ANKHITW/event/index.html/> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <https://www.hittitemonuments.com/gavurkale/index-t.htm> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://www.hotelmidas.com/index/default.aspx?id=338/> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- http://www.hotelmonec.com.tr/Toplanti_ve_Organizasyonlar/Room_Private_Salonu.html (Erişim Tarihi: 17.04.2016)
- <http://www.iccaworld.com/npps/presscentre.cfm> (Erişim Tarihi: 04.05.2016)
- <http://www.iccaworld.com//dcps/doc.cfm?docid=1789> (Erişim Tarihi: 18.04.2016)
- <http://www.iccaworld.com//dcps/doc.cfm?docid=1789> (Erişim Tarihi: 19.04.2016)
- http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@sector/documents/statement/wcms_162290.pdf (Erişim Tarihi: 09.03.2016)
- http://www.imo.org.tr/kkm/salonlarin_kullanimi.php#.VyyiyvmLTIU (Erişim Tarihi: 05.05.2016)
- https://ipfs.io/ipfs/QmT5NvUtoM5nWFfrQdVrFtvGfKFmG7AHE8P34isapyhCxX/wiki/Ankara_tarihi.html (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://kahyaotel.com/web/tr/index.php/toplanti-organizasyon/> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.kalecikhbr.com/kalecik-kultur-varliklari.php> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- http://www.kecioren.bel.tr/MEVLANA_KULTUR_KONGRE_VE_SPOR_MERKEZI-12-proje.html (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://kkm.metu.edu.tr/sergi-salonu/> (Erişim Tarihi: 16.05.2016)
- <http://www.koruhotel.com.tr/cankaya/tr/toplanti-salonu.html> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://kongremerkezleri.com/> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://kongremerkezi.net/default.asp?page=kongre.asp> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9817/ankara-aturk-kultur-merkezi.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.kulturmerkezi.hacettepe.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9859/tesis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 08.04.2016)

- <http://www.latanyaankara.com.tr/en-US/pages/yemek> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.limakambassadore.com/tr/meeting-ankara.html> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- <http://www.lugalankara.com/tr/restaurants-and-bars-tr> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.mamak.bel.tr/profdr-necmettin-erbakan-kultur-ve-kongre-merkezi.aspx> (Erişim Tarihi: 18.05.2016)
- <http://www.movenpick.com/fileadmin/files/AnkaraFactsheetson.pdf> (Erişim Tarihi: 17.05.2016)
- http://www.mimarizm.com/haberler/gundem/mimar-mekan-ve-mesken-yaratir-arkeolog-ise-aranar_127742 (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- <https://muze.metu.edu.tr/frig-tumulusleri> (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://www.nallihan.gov.tr/juliopolis/> (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- <http://nazimhikmet.yenimahalle.bel.tr/web/Portal/Icerik.aspx?id=3> (Erişim Tarihi: 18.05.2016)
- <http://www.nevapalas.com.tr/?page=organisation&lang=tur> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <http://www.nottehotel.com.tr/toplantı-salonlari/nero/> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.otel2000.com/> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.patalyahotel.com.tr/kizilcahamam/yesil-salon.asp> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.patalyahotel.com.tr/golbasi/seminer.pdf> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://www.ramadaankara.com.tr/index.php?cp=toplantı&p=mirabella> (Erişim Tarihi: 15.05.2016)
- <https://www.radissonblu.com/tr/hotel-ankara/toplantı-salonlari/conference> (Erişim Tarihi: 14.05.2016)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29345,dunya-siralamasinda-turkiye.pdf?0> (Erişim Tarihi: 11.04.2016)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29269,gelen-yabanci-ziyaretci-sayisi.pdf?0> (Erişim Tarihi: 11.04.2016)
- <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/29080,turizm-geliri.pdf?0> (Erişim Tarihi: 11.04.2016)
- <https://seyahatdergisi.com/augustus-tapinagi-nerede-nasil-gidilir-ve-hakkinda-bilgi/> (Erişim Tarihi: 23.06.2018)
- <http://www.sheratonankara.com/meetings/en> (Erişim Tarihi: 13.05.2016)
- www.skyscanner.com (Erişim Tarihi: 21.06.2018)
- <http://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/hangi-ilde-kac-polis-var-978817/> (Erişim Tarihi: 11.05.2016)
- <http://www.surmelihotels.com/ankara/Sayfa/toplantı-salonlari/toplantı-salonlari> (Erişim Tarihi: 12.05.2016)
- <http://www.swissotel.com/hotels/ankara/meeting-events/meeting-rooms/efes-meeting-room/> (Erişim Tarihi: 11.05.2016)
- [http://www.tayproject.org/TAYages.fm\\$Retrieve?CagNo=8763&html=ages_detail_t.html&layout=web](http://www.tayproject.org/TAYages.fm$Retrieve?CagNo=8763&html=ages_detail_t.html&layout=web) (Erişim Tarihi: 27.06.2018)

- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5514683c4156f0.57212564 (Erişim Tarihi: 28.05.2016)
- <http://www.thegreenparkankara.com/tr/ToplantıKongre> (Erişim Tarihi: 28.05.2016)
- <http://www.tebdoraotel.com/Hizmetler/14/Toplantı-ve-Kokteyl> (Erişim Tarihi: 07.04.2016)
- <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/#.VynAnYSLTIU> (Erişim Tarihi: 16.04.2016)
- <http://tr.icvb.org.tr/icca-istatistiklerine-gore-turkiye-3/#.VynAnYSLTIU> (Erişim Tarihi: 28.05.2016)
- <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 08.05.2016)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27613> (Erişim Tarihi: 05.06.2018)
- [https://www.turkcebilgi.com/akk%C3%B6pr%C3%BC_\(k%C3%B6pr%C3%BC](https://www.turkcebilgi.com/akk%C3%B6pr%C3%BC_(k%C3%B6pr%C3%BC) (Erişim Tarihi: 08.06.2016)
- <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?ilID=7>. (Erişim Tarihi: 08.06.2016).
- <http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?sayfa=1> (Erişim Tarihi: 08.06.2016).
- https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler/turist-sayisi-ve-turizm-geliri/2003-gelirsayi-ve-ortalama-harcama_68.html (Erişim Tarihi: 25.03.2018)
- <http://www.ubak.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.04.2018).
- http://www.wikiwand.com/tr/Yumurtatepe_T%C3%BCm%C3%BCl%C3%BCs%C3%BC (Erişim Tarihi: 27.06.2018)
- <http://www.wyndham.com/hotels/turkey/ankara/wyndham-ankara/meetings-events?> (Son Erişim Tarihi: 20.04.2016)
- <http://www.yerturk.com/yer-midas-tumulusu-polatli-ankara.html#ad-image-0> (Erişim Tarihi: 26.06.2018)
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9859/tesis-istatistikleri.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2016).